

INFORMATION FROM THE OTTOMAN ARCHIVE DOCUMENTS ABOUT REPAIR METHODS USED ON THE FACADES OF THE DOLMABAĞÇE PALACE

ABSTRACT

Three archive documents dated 1883, 1906 and 1911, which have information about the conservation problems and remedies of the facades of the Dolmabahçe Palace at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century are evaluated in this paper. In the documents, deterioration of the carved stone motives as well as the paste and oil paint which was already applied in 1883, on the stone facades was recorded. Replacement of the deteriorated stone blocks with the new stone keeping the original shape, repair of the paste and the oil paint layer, polishing of marble with sandstone/pumice or washing with soap, chiseling for the stones other than marble and use of cement or lime mortars with cement are methods and materials of repair noted in the documents.

Osmanlı Dönemi Arşiv Belgelerinde Dolmabahçe Sarayı Cephe Onarımlarında Kullanılan Yöntemler

Prof. Dr. Ahmet Ersen'in değerli anısına...

 JALE BEŞKONAKLI*

1. Giriş

Bu makale, Prof. Dr. Ahmet Ersen'in danışmanlığında, Dolmabahçe Sarayı'nda çevresel koşullardan kaynaklanan riskleri tespit etmek ve bunlara yönelik bir endirekt koruma metodolojisi oluşturmak amacıyla, İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda yapılan "Dolmabahçe Sarayı'nda Endirekt Koruma Yöntemleri" başlıklı doktora tez çalışması kapsamındaki araştırmaları kaynak almaktadır.

Yapı malzemelerinin ve yapım tekniklerinin doğru saptanması, ön-

Yapımına 1843 yılında başlanan Dolmabahçe Sarayı, 1856 yılında kullanıma açılmıştır; ana saray yapısı dışında, Saat Kulesi, iki anıtsal kapı, Mefruşat, Hazine, Velihaht ve Musahiban Daireleri yer almaktadır.

leyici-endirekt koruma metodolojisinin oluşturulmasında önemli bir aşamadır. İlgili yapıdaki incelemelerin mutlaka belge araştırmasıyla da desteklenmesi gerekmektedir. Tez kapsamında yapılan araştırmada; Dolmabahçe Sarayı'na ilişkin olarak, Milli Saraylar Arşivi'ndeki yakın dönem kaynaklarından, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile o dönemde Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi'nde bulunan ve daha sonra Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne devredilen Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi belgelerinden yararlanılmıştır. Bu araştırma yapının restitüsyonundan ziyade onarım yöntem ve malzemeleri ile farklı dönemlerdeki koruma sorunlarını anlamaya yöneliktir.

2. Yapım Teknikleri ve Malzemeler

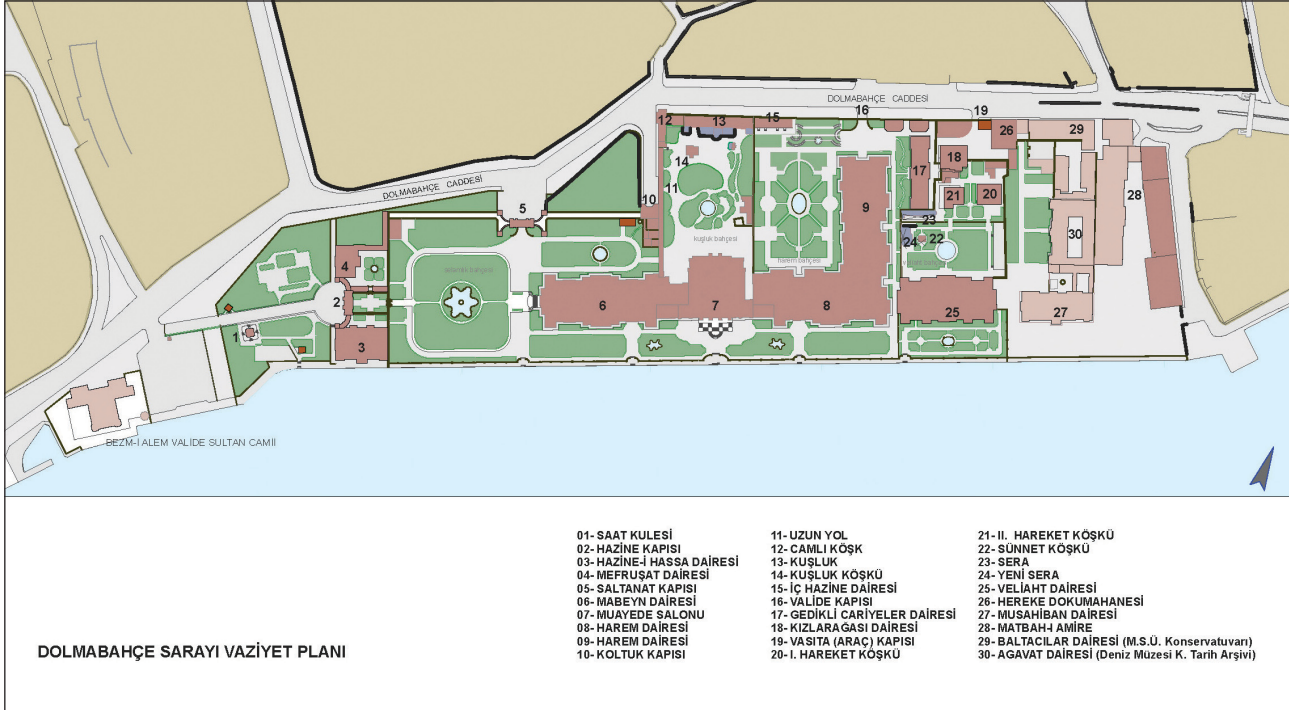
Yapımına 1843 yılında başlanan Dolmabahçe Sarayı 1856 yılında kullanıma açılmıştır. Dört ana bloktan oluşan ana saray yapısı dışında, saray kompleksi içerisinde Saat Kulesi, iki anıtsal kapı; Hazine-i Hassa ve Saltanat-ı Hümayun Kapıları, Mefruşat, Hazine, Velihaht ve Musahiban Daireleri başta olmak üzere çok sayıda müştemilat yapısı bulunmaktadır (Şekil 1).

Saray ve müştemilat yapıları yarı kârgir yapım tekniğiyle inşa edilmiştir; taşıyıcı duvarlar taş ve tuğla ile örülmüştür, döşemeler ve çatı konstrüksiyonu ise ahşaptır.

Saray yapılarının cephe düzeninde ve kesme taş kullanımında belirli bir hiyerarşi uygulanmıştır. Sarayın önemli yapılarının denizden veya ziyaretçiler tarafından görülebilecek cepheleri kesme taş olup

bazı kısımlarda yoğun denebilecek bir bezeme düzenine sahiptir. Ana yapının deniz (güney) cephesi, Selamlık kısmının bulunduğu batı cephesi ile kuzey cephesinin Mabeyn Bahçesi'ne bakan kısmı kesme taş kaplamadır (Şekil 2). Harem ve Muayede Salonu'nun arka cepheleri ise sıvalıdır (Şekil 3). Aynı hiyerarşik düzen Velihaht Dairesi'nde, Camlı Köşk'te, Hazine-i Hassa, Mefruşat

* Dr. Jale BEŞKONAKLI, TBMM Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı, İstanbul, e-posta: bskonak@hotmail.com
(Makalede kaynak belirtilmeyen görseller müellifine aittir).

Şekil 1. Dolmabahçe Sarayı Vaziyet Planı (2010).

ve Musahıban Dairelerinde, Saat Kulesi, Hazine ve Saltanat Kapılarında da uygulanmıştır.

Taş süslemelerin yoğunluğu yapının bölümlerinin önem derecesine göre değişmektedir. En yoğun süsleme, Hazine ve Saltanat Kapıları ile Muayede Salonu'nun deniz cephesinde bulunmaktadır. Cepelerde bulunan taşların türleri, dağılımı ve özellikleri 2000 yılında İTÜ öğretim görevlilerinden oluşan bir araştırma grubu tarafından, Prof. Dr. Ahmet Ersen'in de katılımıyla yapılan çalışma ile belirlenmiştir (Yüzer vd., 2000). Bu projeden sonra yapılan çalışmalar da, sarayda kullanılan yapı taşları, koruma sorunları ve onarım yöntemlerine ilişkin bilgiler içermektedir (Ersen ve Acun Özgünler, 2006; Güleç, 2006). Yapıların taş cephelerinde bugün ağırlıklı olarak bulunan taş, küfeki taşıdır. Cumhuriyet Dönemi'nde çeşitli yıllarda gerçekleştirilen onarımlarda ise, taş değişimlerinde tüf ve Malta taşlarının yerine küfeki taşının tercih edilmesiyle bu taşın cephelerdeki miktarının arttığı anlaşılmaktadır (Şekil 4).

Tez çalışması kapsamında, 2005-2006 yıllarında ana yapının bodrum katında sürdürülmekte olan onarım nedeniyle sıva raspası

Şekil 2. Muayede Salonu deniz cephesinde yoğun bezeme düzeni ile özgün ve dönem onarımlarında ilave edilmiş olan farklı cins yapı taşlarının görünümü.

ve açma yapılan bölümlerde, duvar malzeme ve tekniklerinin tespitine yönelik incelemeler yapılmıştır. Ana yapıda; Mabeyn Dairesi, Selamlık ya da Resmi Daire olarak adlandırılan A blokta, dış ve iç duvarların kesme taş bloklar ve tuğla ile almalı düzende oluşturulduğu tespit edilmiştir. Selamlık bölümünde duvar örgüsünde ağırlıklı olarak tespit edilen taş, küfeki taşıdır. Muayede

Salonu'nda (B blok) inceleme yapılabilen kısımlarda taşıyıcı duvarların kesme taş ve tuğlayla, almalı tekniğe örüldüğü görülmüştür. Yapının Harem kısmını oluşturan C ve D bloklarında yapılan araştırmalarda ise, duvarların bir kısmının kesme taş ve tuğla, bir kısmının moloz taş ve tuğla almalı duvar tekniğinde örüldüğü tespit edilmiştir (Beşkonaklı, 2010).

Sekil 3. Sarayın arka cephesindeki sıvalı yüzeyler.

Sekil 4. Mabeyn Dairesi deniz cephesinde Cumhuriyet Dönemi onarımlarında değiştirilen taşlarda küfeki taşından bloklar daha yaygın olarak görülmektedir

3. Arşiv Belgelerinde Cephelede Tespit Edilen Koruma Sorunları ve Yapılan Onarımlara İlişkin Bilgiler

Arşiv belgelerinden, sarayın Osmanlı Dönemi'nde birçok kez onarıldığı tespit edilmektedir. Bu makalede; 1883, 1906 ve 1911 yıllarına ait üç arşiv belgesinde¹ saray yapılarının taş cephelelerinde tespit edilen koruma sorunları ve bunların onarımında kullanılan malzeme ve yöntemler incelenmiştir.

3.1. 1883 Tarihli Belgede Sarayın Koruma Sorunları ile Onarım Yöntem ve Malzemelerine İlişkin Bilgiler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 1299 (1883). R. 27 tarihli, Y.E.E. 273 numarada kayıtlı evrak, Sultan II. Abdülhamit döneminde Dolmabahçe Sarayı'nın fiziksel durumuna, mekânların işlevine, yapı ve dekorasyon malzemelerine ve onarım yöntem ve malzemelerine ilişkin bilgileri içeren bir keşif defteridir (Şekil 5).

Belgeden; inşaatın tamamlanmasından 27 yıl sonra, ana bina, anıtsal kapılar ve müstemilat yapılarında birçok kısmın onarımına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Ana yapıda bugün karşılaşılan çatı örtüsü sorunları, cephe taşlarının ayrışması, ahşap döşeme ve

1883, 1906 ve 1911 yıllarına ait üç belgede, saray yapılarının taş cephelelerinde tespit edilen koruma sorunları ve bunların onarımında kullanılan malzeme ve yöntemler incelenmiştir.

doğramaların çürümesi ve kalemişi bezemelerin bozulması gibi temel sorunların, o dönemde de benzer biçimlerde mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Birçok mekân çatıdan su almakta, bodrum katta ve diğer katlarda bulunan mekânların bir kısmında rutubete ilişkin sorunlar yaşanmaktadır. Belgede çoğunlukla, yapılması talep edilen onarımın mevcuda uygun olması istenmekte, bazı kısımlarda ise, oluşan sorunlar nedeniyle detay ve malzeme değişikliği yapılmasının düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Söz konusu 1883 tarihli keşif defterinin cephe onarımlarına ilişkin bölümlerinden, o dönemde sarayın ana binasının cephelelerinde taş değişimini gerektirecek düzeyde bozulmaların olduğu

anlaşılmaktadır. Belgede motifli taşlardan bazılarının hasarlı ve kırılarak dökülmüş olduğu belirtilmiştir. Taş kısımların yanı sıra, arka cephelelerde de sıvalı yüzeylerin ve sıva ile oluşturulmuş pervaz, silme gibi mimari elemanların hasarlı olduğu anlaşılmaktadır. Sarayın taş cephelelerinin belgenin hazırlandığı dönemden önce de yağlıboya ile boyanmış olduğu, ancak bazı kısımlar hasarlı olduğundan boyanın yenilenmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

3.1.1. Hasarlı Taşların Onarımında Kullanılan Yöntem ve Malzemeler

Belgenin Mabeyn Dairesi tamiratı ile ilgili bölümünde ön, yan ve arka cephelelerdeki hasarlı taşların onarımının, Malta taşından örneğine uygun olarak imal edilen motif, silme ve benzeri süslemelerin taşı tarafından zeminde yuvalar açıldıktan sonra yerine göre kursorun, kenet, zivana veya çimento ile monte edilerek yapılması istenmektedir. Daha sonra eski boyanın kabarmış yerleri kazınıp yeniden macunlanarak üç kat yağlıboya yapılacaktır (Şekil 5):

¹ Arşiv belgeleri merhum Mimar Ziya Beyoğlu tarafından okunmuştur. Kendisine şükran borçluyum; son düzeltmeler için ise Müjde Boztepe ve Ali Gözeller'e teşekkür ederim.

mahallerinde sıva tamiriyle bil cümlesi üzerine iki kat yağlı boya tılası.”⁷

3.1.2. Mermer Yüzeylerin Temizliği

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki 1883 tarihli belgeye göre mermer temizliği ‘kösele taşı’⁸ ile ağartmak suretiyle yapılacaktır. Bu yöntemin yapı içinde ve dışındaki mermer yüzeylerin yanı sıra yapının dış kısmındaki mermer sütunların temizliğinde de kullanılması istenmiştir. Örneğin Mabeyn Dairesi’nde:

“Mezkûr avluların bil cümle frenk mermeri döşemeleriyle saltanat kapılarının dâhil ve hariçlerinde marmara mermerinden döşeme ve kademe ve binek taşlarının kavsele ile ağartılması.”⁹

Muayede Salonu’nda:

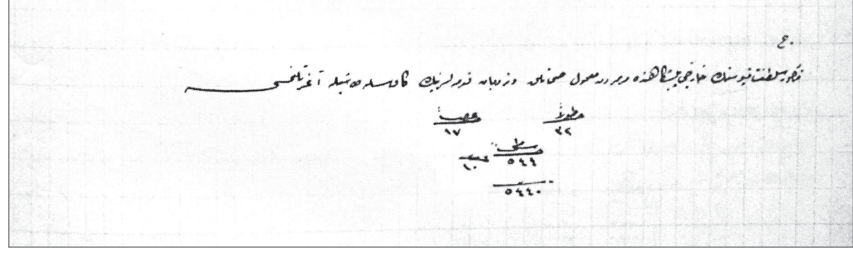
“Mezkûr saltanat kapısının harici pişgahında mermerden mamul sahanlık ve merdiven kademelerinin kösele taşı ile ağartılması”¹⁰ (Şekil 7).

Harem Dairesi’nde Muayede Salonu’nun iki tarafında bulunan terasların döşeme temizliğinde: “Divan mahallinin ittisalinde vaki taraçanın mermer döşemelerinin bilcümle derz tamiri ve kösele ile ağartılması.”¹¹

Camlı Köşk’teki temizlikten de aşağıdaki şekilde bahsedilmiştir: “Camekân mahallinde vaki havuz mermerleri ile tarik cihetindeki kezalik mermer sütunların kavsele taşı ile ağartılması.”¹²

3.2. Saltanat Kapısı’nda 1906 Yılında Yapılacak Onarıma ait Keşif Belgesinde Taş Onarım Yöntemlerine İlişkin Bilgiler

Mimar Ekrem tarafından 1906 yılında Saltanat Kapısı’nda yapılacak onarıma ilişkin hazırlanan ön keşif belgesi, anıtsal kapının o dönemdeki koruma sorunlarıyla onarım malzeme ve tekniklerine ilişkin bilgiler içermektedir. Belgeye göre, kapının mermer ve mermer olmayan kısım-

Şekil 7. 1883 tarihli keşif defterinin Divan Mahalli (Muayede Salonu) tamiratına ilişkin bölümünde Muayede Salonu girişindeki sahanlık ve merdivenlerin mermer temizliğine ilişkin kısım (BOA Y.E.E. 273).

larındaki taş motifler, saçak ve silme gibi taş elemanlardan bir kısmı zaman içinde yerlerinden oynamış, bir kısmı ise düşerek kaybolmuştur.

Anıtsal kapının mermer kaplamalı kısmı haricinde; düşmüş ve yerlerinden oynamış olan motifli taşların taşıcı kalemyle soyularak “piyasada bulunabilecek herhangi nevi Marsilya taşı” ile aslına uygun olarak değiştirilmesi, motifsiz taşlardan da hasarlı ve düşme tehlikesi olanların çıkartılıp kenet, zıvana ve kurşun kullanılarak onarılması istenmektedir. Mermer ve somaki taşlar ise, yine öncekine benzer şekilde Marmara mermeri ile Darıca çimentosu, kurşun, kenet ve zıvana yardımıyla değiştirilecek, daha sonra da kösele taşıyla temizlenecektir¹³ (Şekil 8):

Ebniye i Seniyye inşaat ve tamiratına mahsus keşfi evvel defteridir. Keşif numarası 214

“Dolmabahçe Saray-ı Hümayunu tramvay caddesine nazır kebir saltanat-ı seniyye kapusu tamirâtı

Saltanat-ı seniyye kapusunun tarafeynindeki mevcut dört adet kulelerin siperler ile her iki tarafında mermer aksama kadar imtidad eden mukavvez kısmın saçak, silme.... çiçek, şapka ve sair tezyinatı mürur-ı zamanla yerlerinden oynamış ve bazı da düşerek zayi olmuş bulunduğundan işbu taşlar taşıcı kalemi vasıtasıyla ihtiyaca nazaran mevkiye göre 0,10-0,15-0,20 santimetre derinliğinde soyularak piyasa-

da mevcudu bulunabilecek herhangi nevi... Marsilya taşından müceddeden bilimal... mahallerine vazı ve muhtac-ı tamir bulunan bilcümle taş kesme ve düz kaplamaların çürükleri çıkartılarak tamiri ve sukut tehlikesi melhuz bulunanların dahi mahallerinden çıkartılarak kenet zıvana ve kurşun ile ve icab eden kavaide riayet suretiyle mahallerine vazı.

Mermer ve somaki aksamı:

Mezkûr kapının tarafeyninde mermer ve somaki taşları kısmen yerlerinden oynamış ve kısmen dahi zayi olmuş olduğundan emsali misillü Marmara tomruk mermerinden saçak, silme, şapka, müzeyyen çiçek ve düz taşları imal edilerek imtizaçlı bir surette Darıca çimentosu harcı ile şerbet, zıvana kenet ve kurşun izabesiyle mahallerine vaz edilecek ve işbu ameliyatın ikmalinden sonra mermer aksamı pomza ve kavsele taşıyla perdah edilecektir.

Yüzde ondan fazla olmakla masarifi gayrimelhuz olunması.

9 Mart 1322,

Ekrem.”

3.3. Saltanat Kapısı’nda 1911 Yılında Yapılacak Onarıma ait Keşif Belgesinde Taş Onarım Yöntemlerine İlişkin Bilgiler

Mimar Vedat Bey, Sultan Mehmed Reşat (1909-1918) döneminde, 1909 yılında saray yapılarının onarımından sorumlu “Sermimar”, yani Mimarbaşı olarak tayin edilmiştir.

⁷ BOA, Y.E.E. 273, s. 12, Camlı Köşk tamirâtı.

⁸ Kösele taşı: Mermer parlatmakta kullanılan kum taşı (Kaynak: Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü). Belgelerde kavsele ya da kösele şeklinde yazılmıştır.

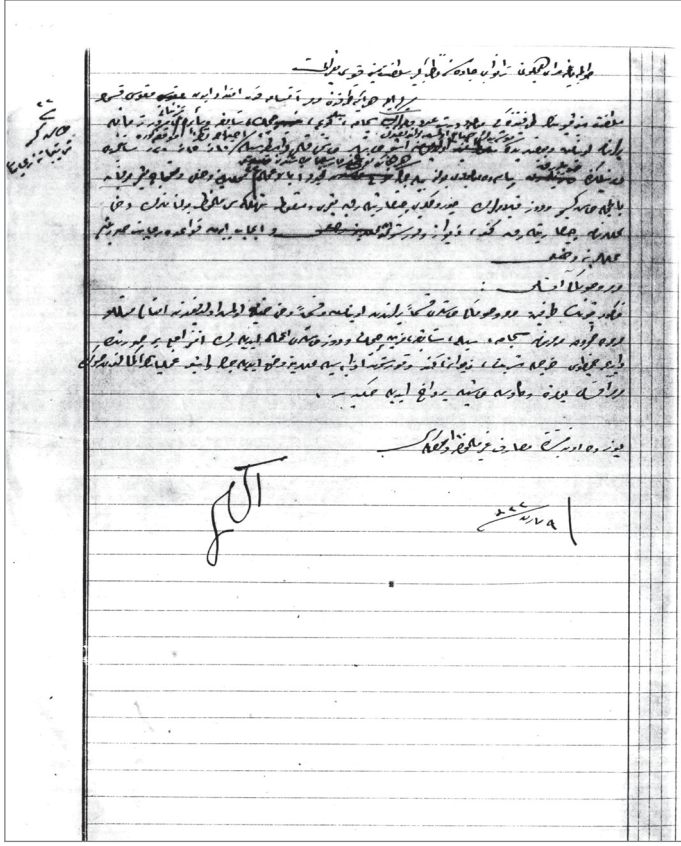
⁹ BOA, Y.E.E. 273 s. 8, Mabeyn Dairesi Tamirâtı.

¹⁰ BOA, Y.E.E. 273, s. 17, Divan Mahalli Tamirâtı.

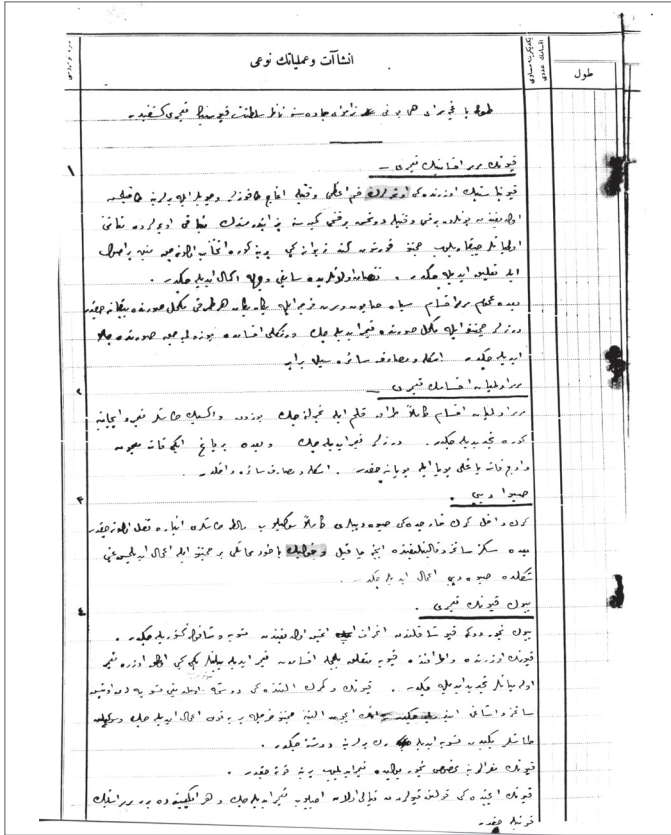
¹¹ BOA, Y.E.E. 273, s. 19, Harem Dairesi Tamirâtı.

¹² BOA, Y.E.E. 273, s. 9, Camlı Köşk Tamirâtı.

¹³ MSHA. E.I.336, “Dolmabahçe Saray-ı Hümayunu tramvay caddesine nazır kebir saltanat-ı seniyye kapusu tamirâtı.”

Şekil 8. 1906 yılında Saltanat Kapısı için hazırlanan ön keşif belgesi (MSHHA, E-I 336).

Şekil 9. Dolmabahçe Sarayı Hümayunu tramvay caddesine nazır Saltanat Kapısı'nın tamir keşfi, 1911 (MSHHA E.I. 494).

Bu dönemde, 2. Abdülhamit'in saltanatı boyunca yoğun bir kullanımı olmayan sarayın, tekrar hazır hale getirilmesi için birçok bölümünün onarımı gerekmiştir.

Mimar Ekrem tarafından 1906 yılında onarım keşif belgesi düzenlenen Saltanat Kapısı için, 1911 yılında Mimar Vedat Bey de bir keşif hazırlamıştır.¹⁴ Belgeden, keşfin hazırlandığı dönemde Saltanat Kapısı'nın hem taş kısımlarının hem de demir döküm kapı kanatlarının koruma sorunları olduğu anlaşılmaktadır. Motifli taşlardan büyük bir kısmı yerlerine ahşap takozlar ve çiviler ile monte edilmiştir. Kapı kanatları şakulünde değildir; kurşun çatının ve kapı, pencere doğramalarının onarımına ihtiyacı vardır.

Belgede, derz onarımıyla döşeme ve süpürgelik onarımında da çimento kullanılabacağı belirtilmektedir. Cephelerin mermer olmayan kısımları taraklanarak, mermerler ise arap sabunu ve fırça ile yıkanarak temizlenecektir (Şekil 9). Keşfin taş onarımına ilişkin kısmı şöyledir:

İnşaat ve ameliyatın nevi

Dolmabahçe Sarayı Hümayunu tramvay caddesine nazır saltanat kapusunun tamir keşfidir.

“Kapunun mermer aksamının tamiri

Kapı binasının üzerindeki oymaların kısmı azamı vaktiyle ağaç takozlar ve çiviler ile yerlerine takılmış olduğundan bunlardan bir kısmı düşmüş bir kısmını geçen sene yine etmişik.

Mütebaki oymalardan metaneti olmayanlar çıkarılıp çimento kurşun kenet zvana gibi yerine göre intihab olunacak metin bir usul ile talik edilecektir. Noksan olanları da sabıki vechiyle ikmal edilecektir.

Badehu unum mermer aksam siyah sabun ve sert fırça ile yegan yegan her tarafı mükemmel surette yıkanacaktır. Derzler çimento ile mükemmel surette tamir edilecek ve renkli aksam da bozulmayacak surette cila edilecektir.

İskele ve masarif-i sairesiyle beraber

Mermer olmayan aksamın tamiri

Mermer olmayan aksam kâmilten tarak kalem ile temizlenecek bozuk ve eksik taşlar tamir ve icabına göre tecdid edilecektir.

Derzler tamir edilecek ve badehu bir yağ iki kat macun ve üç kat yağlı boya ile boyanacaktır.

İskele ve masarif-i saire dâhildir” (MSHHA E.I. 494).

Aynı dönemde hazırlanan bir diğer keşiften Hazine Kapısı'nın da Saltanat Kapısı ile benzer koruma sorunlarının olduğu ve Saltanat Kapısı için belirtilen malzeme ve yöntemlerle onarımının istendiği tespit edilmiştir (Batur 2006).

¹⁴ MSHHA, E.I. 494, “Dolmabahçe Sarayı Hümayunu tramvay caddesine nazır saltanat kapusunun tamir keşfi.”

4. Değerlendirme

İncelenen belgelerde motifli taşların aşınması, yer yer kırılması ve dökülmesi cephelerle ilgili başlıca koruma sorunu olarak kaydedilmiştir. Taş yüzeyler üzerindeki, günümüze az da olsa kalabilen macun ve boya tabakalarının 1883 yılı ve öncesinde de var olduğu anlaşılmaktadır. Sıvalı cephelerde, kesme taş kısımlara benzer biçimde, zarar görmüş ve dökülmüş kısımlar ile badana tabakasında hasarlar olduğu kaydedilmiştir. Söz konusu 1911 tarihli belgede, Saltanat Kapısı'ndaki motifli taşların büyük kısmının, yerlerine ahşap takozlar ve çivilerle monte edildiğinin belirtilmesi; önceki belgelerde kaydedilen koruma sorunlarına yönelik onarımların uygun yöntemlerle yapılmadığını ya da muhtemelen geçici önlemlerle çözümlenmeye çalışılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Taş Değişimi

Belgelerde, cephe taşlarının onarımında motifli taşların biçim değişikliği yapılmadan, yapıdaki örneğine uygun olarak imal edileceği belirtilmiş; yeni imal edilen taşların montajında, yerine göre kurşun, zıvana ve çimento kullanılması istenmiştir.

İki bin yılında yapılan bir araştırmada ana binanın cephelerinde maktrali kireç taşları (küfeki), riyolitik tüfler, mermerler, pembe tüfler, Malta taşları ve trakitik tüfler (yalnızca Muayede Salonu'nda) olduğu tespit edilmiştir (Yüzer vd., 2000).

Burada ele alınan 1883 tarihli belgede, ana binada değiştirilecek motifli taşların yerine konulacak olanların Malta taşından imal edilmesi istenmiştir. Halen mevcut olan Malta taşlarının, yapının özgün dönemine ait olabileceği gibi, geçmiş onarımlar sırasında da eklenmiş olması mümkündür (Şekil 10, 11).

Saltanat Kapısı'nda günümüzde mermer kısımların dışında kalan bölümde maktrali kireç taşları

Şekil 10. Dolmabahçe Sarayı Saltanat Kapısı bahçe cephesi.

Şekil 11. Sultan V. Mehmet Reşat (1909-1918) döneminde Yıldız Sarayı'ndan nakledilen eşyaları belgelemek için çekilmiş bir fotoğrafta, taş kısımlar üzerindeki kabarmış boyalar görülebilmektedir (Kaya, 2006).

(küfeki), trakitler, Trieste kum taşları ve pembe tüfler bulunmaktadır (Yüzer vd., 2000), (Şekil 12). Diğer 1906 tarihli belgede, taş değişimi için kullanılan “*piyasada bulunabilecek herhangi nevi Marsilya taşı*” terimi ile belirli bir taş cinsinin tanımlanıp tanımlanmadığı kesin olarak bilinmemektedir. “Marsilya taşı” terimi, Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi'ne ilişkin onarım belgelerinde de geçmektedir. Saat

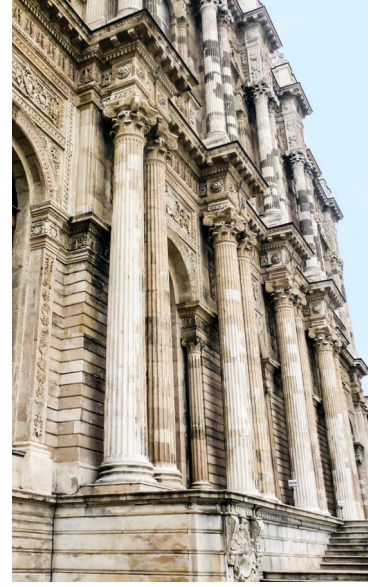
Kulesi restorasyonu kapsamında yapılan araştırmalarda, bu terimin kulenin cephelerinde bugün de yaygın olarak bulunan gri kireç taşı için kullanıldığı düşünülmüştür.¹⁵

Sarayda 1950'li yıllardan sonra yapılan onarımlarda cephe taşlarının değişiminde küfeki taşı tercih edildiğinden, cephelerde bu taşın yoğunluğunun arttığı bilinmektedir. Farklı dönemlerde yapılan onarımlarda çok sayıda taş değişimi

¹⁵ J. Beşkonaklı, M. Boztepe, Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi Restorasyonu kapsamında yapılan araştırmalar, 2007-2008.

Şekil 12. Mabeyn Dairesi'nin kara tarafındaki binek kapısında mevcut Malta taşları

Şekil 13. Muayede Salonu deniz cephesinde sütun arkalarında raspa edilmemiş kısımlarda görülebilen macun ve boya tabakaları

yapılmış olması nedeniyle, sarayın ilk yapıldığı dönemde cephelerdeki farklı cinsteki taşların dağılımı ve yapının belirli kısımlarında belirli taş türlerinin tercih edilip edilmediği gibi hususlar net bir biçimde bilinmemektedir.

Taş Temizliği

İncelenen 1883 ve 1906 yıllarına ait belgelerde mermer yüzeylerin temizliğinin kösele taşı ve ponza taşı ile perdelenerek yapılması istenmiş, 1911 yılına ait belgede ise arap sabunu ile fırçalanarak yıkanması istenmiştir. Belgelerde, 1906-1911 yılları arasında mekanik yöntemle mermerlerin kirinin temizlenmesi yönteminden, kimyasal temizlik sayabileceğimiz yıkama yöntemine geçildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1911 yılına ait belgede, mermer dışındaki taşların yüzeylerinin taraklanarak temizlenmesine ilişkin bilgiye, ilk kez rastlanmaktadır.

Derz ve Sıvalar

Sarayda 1883 yılı ve sonrasında yapılan onarımlarda çimentonun yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiş; aynı yıl sıva onarımında kullanılacak malzemeler; çimento, horasan ve ketenli halis harç olarak tanımlanmıştır. Daha sonraki 1906 yılı onarımında, değiştirilen taşların çimento şerbetiyle yerine yerleştiril-

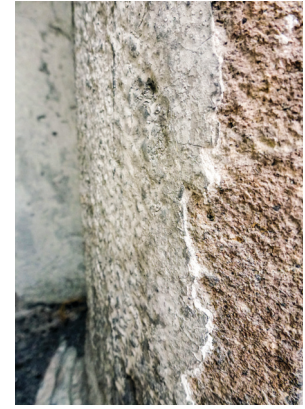

Şekil 14. Muayede Salonu deniz cephesi duvarı üzerinde, dönem onarımlarına ait tarak izleri ve raspa edilmemiş kısımlarda mevcut macun ve boya tabakaları

mesi, 1911 yılında ise derzlerin yine çimento ile yapılması istenmiştir. Cephelerin onarımında çimento kullanımı Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Örneğin 1942 yılına ait bir belgede, Saltanat Kapısı kulelerinin düz satırlarında raspa neticesi meydana gelen bozuklukların 500 dozajlı çimento harcıyla tamir ve ıslahundan bahsedilmektedir (Beşkonaklı, 2010).

Cephe Taşları Üzerine Yapılmış Olan Macun ve Yağlıboya

Muayede Salonu deniz cephesinde raspanmamış kısımlarda hâlâ mevcut olan (Şekil 13, 14, 15) macun ve yağlıboyanın, dönem

Şekil 15. Muayede Salonu deniz cephesinde raspa edilmemiş kısımlarda sütun üzerinde mevcut macun ve boya tabakaları

onarımalarında aynı tür malzeme ile tamir edilmesi istenmiştir. Cephelerdeki boyanın 1950'lere kadar zaman zaman onarılarak korunduğu belgelerden tespit edilmektedir.

Saraya ait 1959 yılına ait belgelerden; taşların üzerindeki yağlıboya ve macun tabakasının çoğunlukla çatlamış ve yapraklanmış olması nedeniyle raspa edilmesine ve yumuşak ve kolay bozulabilir olarak nitelendirilen, kötü durumdaki Malta ve Trieste taşlarının küfeki taşı ile değiştirilmesine karar verildiği; bu kararın Gayrimenkul Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun da onayı ile uygulandığı anlaşılmaktadır (Boztepe, 2000).

5. Sonuç

Günümüze kadar çok sayıda onarım geçirmiş olan Dolmabahçe Sarayı yapılarının korunmasında bilimsel araştırmalarla birlikte, arşiv belgelerinin de ulaşılabilir olması ve araştırılması büyük önem taşımaktadır. Başbakanlık

Osmanlı Arşivi'nde bulunan, Dolmabahçe Sarayı'na ilişkin birçok belge son yıllarda tasnif edilmiştir. Bu belgeler üzerindeki araştırmaların ilerlemesi ile saraya ilişkin daha doğru bilgi edinilmesinin, yapılacak koruma çalışmaları

larına büyük katkısı olacaktır.

Prof. Dr. Ahmet Ersen yer aldığı bilimsel araştırma ve tez çalışmalarıyla sarayların koruma çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Kendisi her zaman şükranla anılacaktır.

KAYNAKLAR

- 1- Batur, A., 2006, "Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari: Mehmed Vedad", *150. yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, c. 1. s. 86-103, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- 2- Beşkonaklı, J., 2010, *Dolmabahçe Sarayı'nda Endirekt Koruma Yöntemleri*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi,
- 3- BOA Y.E.E. 273, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrakı, no. 273.
- 4- Boztepe, M., 2000, *Dolmabahçe Sarayı Taş Koruma Projesi 1, 2, 3. Gelişme Raporları Özeti Eki Belgeler*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Teknik Yardımcılığı Arşivi.
- 5- Ersen, A., Acun Özgünler, S., 2006, "A Reserach About Consolidation of Natural Stones Used in the Facades of Dolmabahçe Palace", *150. yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, c. 2, s. 157-169, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- 6- Güleç, A., 2006, "Dolmabahçe Sarayı Cephesinde Önerilen Temizlik Uygulamaları", *150. yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, cilt 2, s. 179-195, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul.
- 7- Kaya, S., 2006, *150 Yılın Sessiz Tanıkları Dolmabahçe Sarayı Fotoğraf Albümleri*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.
- 8- MSHHA. E.I. 336, Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi, Evrak 1, no. 336.
- 9- MSHHA. CMH. 187, Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi, Cumhuriyet Evrakı, no.187.
- 10- MSHHA. E.I. 494, Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi, Evrak 1, no. 494.
- 11- Yüzer E., Gürdal, E., Ersen, A., Güleç, A., Eyüboğlu R., Eriş, İ., Görür, N., Vardar, M., Suner, F., Mahmutoglu, Y. ve Pehlivanoglu, C., 2000, *Dolmabahçe Sarayı Kullanılan Taşların Korunmuşluk Durumlarının ve Ayrışma Nedenlerinin Belirlenmesi Koruma ve Onarım Yöntemlerinin Saptanması Sonuç Raporu* (İTÜ Geliştirme Vakfı Araştırma Projesi Raporu), İstanbul.